

Oudheidstudies krijgen kleur

Recensie

Emma Huig – Inger N.I. Kuin – Mirte Liebrechts (reds.), *De huid van Cleopatra. Etniciteit en diversiteit in oudheidstudies* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2022), 268pp. ISBN 978 94 6455 002 3.

Kleur is een hot topic dat tot nog toe vrijwel buiten beeld bleef in oudheidstudies. Daar brengt deze essaybundel verandering in. Maar deze publicatie gaat over meer, veel meer, zoals de ondertitel meteen duidelijk maakt: over etniciteit, diversiteit, maar ook over recuperatie en foute voorstellingen, over ideologische kleuring van de oudheid, zeg maar, en over nieuwe didactische sporen.

In de ondertitel is trouwens sprake van 'oudheid(studies)': de focus ligt niet uitsluitend op de Griekse en de Romeinse oudheid en ook dat is verrijkend. Traditioneel geldt de Grieks-Romeinse cultuur als 'klassiek', als prestigieuzer dan andere oude culturen die heel wat minder aandacht kregen. Dat heet het resultaat te zijn van een proces van toe-eigening door de 'westerse' cultuur, nog zo'n term die uitsluiting creëerde en pas gemunt werd in de 19de eeuw, de periode van het oriëntalisme, dat een onvrij, despotisch, bekrompen Oosten stelde tegenover een vrij, democratisch, humanistisch Westen (waarvan de wieg in Athene zou staan?). Ook Jona Lendering maakte in ons Nederlandse taalgebied al brandhout van die beeldvorming¹ en deze bundel ondergraaft die polarisering niet minder kordaat.

In een eerste deel wordt ingegaan op de vraag: hoe werd in de oudheid zelf aangekeken tegen identiteit en etniciteit en welke mechanismen van uitsluiting en inclusie speelden

daar? Andere dan vandaag, zo blijkt. Ras – een dominante factor in de moderne (koloniale) tijd – speelde toen in elk geval geen rol en de natiestaat in de moderne zin van het woord evenmin. Veel van de essays leggen o.a. de verschillen bloot tussen de kijk in de oudheid en vandaag. En veel stemmen uit de oudheid klinken genuanceerder dan doorgaans wordt aangenomen: zo toont Benjamin Plomp aan hoe de fameuze polarisatie tussen Grieken en βάρβαροι (niet-Grieken) alvast bij Herodotus veel nuance vertoont. Heel wat Grieken streden aan Perzische zijde tijdens de Perzische oorlogen en de Skythen moeten in vrijheidsliefde niet onderdoen voor Grieken. Diezelfde Herodotus is dan wel weer de gangmaker van een narratief van de overwinning van Griekse vrijheid over een barbaarse 'slavenmentaliteit', een narratief dat vooral na Herodotus in Athene uitgesproken propagandistische trekken krijgt en paradoxaal genoeg als rechtvaardiging is gebruikt om anderen Atheense heerschappij op te leggen. Dat narratief is dankbaar opgepikt in de moderne tijd.

Hedendaagse voor- en tegenstanders van migratie schermen graag met Rome om hun argumenten kracht bij te zetten, maar het is appels met peren vergelijken – zelden wordt stilgestaan bij de verschillen – en de stemmen uit de Romeinse oudheid klinken ambigu en wisselen volgens periode. Daarbij bleef een ander interessant multicultureel model volledig buiten beeld: het Perzische rijk. Wat een verrijkende kijk biedt Ruwan van der Iest over 'de koning van alle landen en talen'!

Tegelijk stoot je in de bundel soms op verrassende parallellen: in zijn fascinerende bijdrage 'Barbaren binnen de poorten. Angst voor immigratie van Rome tot nu' wijst Dan-el Padilla Peralta op eenzelfde strategie van misleiding vroeger en nu. Immigranten zouden vaker misdaden begaan dan de bevolking in het algemeen, en productieve immigranten – in de Romeinse tijd waren dat vooral slaven – zouden banen roven. Die populistische haatspraak doorstaat de toets van de realiteit niet, vandaag evenmin als in de Romeinse tijd. Ze zet vooral de uitbuiting vanwege de elite uit de wind door de lagere maatschappelijke klassen tegen elkaar op te zetten. De antieke teksten die Padilla Peralta hieraan linkt, kunnen dankbare breekijzers zijn om deze problematiek bij leerlingen aan te kaarten.

In een tweede deel wordt nagegaan hoe identiteit in de moderne tijd de studie van de oudheid heeft gekleurd. Daarbij speelde op minstens twee vlakken een dubbele dynamiek. De Grieks-Romeinse oudheid is tot norm verheven (gelabeld als 'klassieke oudheid') en exclusief aangewezen als voorloper van de 'westerse cultuur', die daaraan haar artistieke en morele superioriteit ontleende. Daartoe diende tegelijk een 'witwasoperatie' te gebeuren. De natuur hielp een aardig handje mee door schildering

van beeldhouwwerken (en gebouwen) uit de oudheid te bleken. Sindsdien werd het bon ton iedereen uit de oudheid die iets betekende, als wit voor te stellen. Ik stond er vroeger niet bij stil, maar nu pas valt het me op hoe de Fenicische Dido bijvoorbeeld telkens weer afgebeeld is als een witte vrouw; haar personeel krijgt vaak wel een kleurtje. Voorstellingen van Jezus, Maria, Jozef en de apostelen zijn door de band even ontleurd. West-Europa heeft de Grieks-Romeinse oudheid voor zichzelf opgeëist en er een verhaal van uitsluiting van gemaakt.

Een andere dubbele dynamiek: de oudheid is door Europese mogendheden 'gebruikt als voorbeeld en rechtvaardiging voor (vroeg-)modern imperialisme' en 'tegelijkertijd had het kolonialisme invloed op oudheidstudies' (p. 25). Een spraakmakend voorbeeld van dat laatste vermeldt Nathalie de Haan in haar bijdrage 'Klassieke beschaving en Europees imperialisme'. De periode van de 8ste tot de 6de eeuw v.C. uit de Griekse geschiedenis wordt dikwijls benoemd als 'periode van de (grote) kolonisatie', maar heeft weinig gemeen met de grootschalige koloniale onderwerping en economische uitbuiting van gebieden overzee. Die impliciete verwijzing verleent het kolonialisme van de (vroeg-)moderne tijd een aura van normaliteit en een legitimatie door de link met de hooggeprezen Griekse cultuur; omgekeerd associeert diezelfde terminologie de Griekse migraties met een soort beschavingsmissie zoals de (vroeg-)moderne tijd (heel hypocriet) pretendeerde. Het is in elk geval geen onschuldige benaming.

Oudheidstudies zijn gekaapt door het koloniale imperialistische Westen, met foute voorstellingen van dien. Indiaas naturalistisch beeldhouwwerk werd systematisch aan Griekse invloed toegeschreven, terwijl het op veel oudere lokale tradities terugging; de eurocentrische kijk heeft de blik vertroebeld. (MARIKE VAN AERDE, 'Van Hellas tot de Himalaya. De archeologie van culturele diversiteit'). En de Carduchi van Xenophons *Anabasis* hebben in de moderne en hedendaagse tijd duidelijk te lijden gehad onder vooringenomenheid tegenover niet-Europeanen (TUGBA ALTIN, 'Over de Griekse *band of brothers* en de "barbaren" ').

Verfrissend is hoe diezelfde oudheid ook inspiratie bood en biedt voor ontvoogdingsstrijd en emancipatiebewegingen. Dat leidde tot geheugenstrijd: van wie is de oudheid? Maarten De Pourcq pleit in zijn artikel 'Tegen een schrille witte achtergrond. Geheugenstrijd en oudheidreceptie' voor 'multi-directional memory' en 'transculturaliteit': een verbindende interactie tussen verschillende verhalen en elkaar beïnvloedende herinneringen. En hij illustreert het meesterlijk aan de hand van hedendaagse recuperatie van de Medusa-figuur.

Een derde en laatste deel van de bundel staat stil bij succesrijke pogingen tot inclusief en gediversifieerd onderwijs over de oudheid, onderwijs dat de oudheid maakt tot 'een oudheid van iedereen, voor iedereen'. Voor dit wervende verhaal pleitte ook David Rijser al enkele keren in *Kleio*². Niets is zo veranderlijk als het verleden. Nieuwe perspectieven vragen om nieuwe antwoorden. En op dat vlak leven we in boeiende tijden.

De redacteurs spreken in een inleidend woord de hoop uit een inzicht te geven in enkele belangrijke thema's die spelen rondom diversiteit en etniciteit in oudheidstudies. Dat hebben ze helemaal waargemaakt. Als we de inzichten van deze grensverleggende publicatie kunnen delen in onze lessen Latijn en Grieks, brengt ons dat al een heel eind op weg.

Zeventien artikels (interessant voorwoord en inleiding meegerekend) van negentien auteurs laten zich moeilijk resumeren. Mijn beschouwingen bij enkele kerngedachten doen nauwelijks recht aan de rijkdom van de bundel. En hoe zit het met de kleur van Cleopatra's huid? Neen, dat verklap ik niet.

Koen Vandendriessche
koen.vandendriessche@gmail.com

Noten

¹ O.a. in Jona Lendering, *Xerxes in Griekenland. De mythische oorlog tussen Oost en West* (Utrecht: Uitgeverij Omniboek, 2019); in het spoor van Kurt Raaflaub, *The Discovery of Freedom in Ancient Greece* (Chicago: Chicago University Press, 2004).

² David Rijser, 'Een Renaissance van de 21ste eeuw?', <https://www.kleiotijdschrift.net/discussie>, 2019; ID., 'Naar een nieuw, verruimd gymnasium', *Kleio* 50/3-4 (2021), 174-178.

